

Nr 34.

Ankom till riksdagens kansli den 28 mars 1935 kl. 12 m.

Utlåtande, angående verkställd granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

För den granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, som åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av *dels* de allmänna protokoll och protokoll över låneärenden, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1934, intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1935, *dels* den av riksdagens år 1934 församlade revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1933—30 juni 1934, *dels* ock fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1935 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag, får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o.

Upplåning mot statsskuldsförbindelser. *Revisorerna* hava i sin förenämnda berättelse (sid. 43) anført följande:

»Enligt avtal av den 19 juni 1933 överenskomms mellan riksgäldskontoret och Kooperativa förbundet, att förbundet skulle mot statsskuldsförbindelse till riksgäldskontoret utlåna belopp, som för varje gång icke understege en halv miljon kronor. Lånen skola återbetalas ett år efter å någondera sidan skedd uppsägning, dock tidigast åtta år efter medlens överlämnande. Räntefoten gjordes enligt avtalet rörligt på så sätt, att ränta skulle utgå efter en räntefot motsvarande medelvärdet av den effektiva räntan för av riksgäldskontoret under närmast föregående två kalenderår verkställd ny fast upplåning. Riksgäldskontoret äger att inom en vecka efter erhållet skriftligt erbjudande från förbundets sida meddela, huruvida riksgäldskontoret är villigt mottaga eller icke mottaga det erbjudna lånebeloppet. Även under budgetåret 1934/1935 hava belopp av riksgäldskontoret mottagits. T. o. m. den 30 september hava sålunda statsskuldsförbindelser försålts till förbundet för 6 miljoner kronor.

Den utgående räntan kommer att ligga ganska högt. För förfallotiden 1 oktober 1933 fastställdes den till 4.4 procent och för 1 april och 1 oktober

Bihang till riksdagens protokoll 1935. 8 saml. Nr 34.

1934 till 4.3 procent. Den kommer givetvis att nedgå, sedan medelvärdet skall beräknas å år med lägre effektiv ränta för verkställd ny upplåning.

Revisorerna finna sig böra för riksdagen omförmåla, att riksgäldskontoret ingått dylikt avtal vid en tidpunkt, då räntefoten redan visat nedåtgående tendens, och så sent som under innevarande budgetår mottagit ytterligare belopp på enahanda villkor. Någon uppgift om räntefoten under nästa år kan icke lämnas, men klart är, att den kommer att ligga betydligt över den räntesats, 3 procent, till vilken det sist upplagda konverteringslånet av riksgäldskontoret utbjudits.»

Med anledning av revisorernas uttalande hava *fullmäktige i riksgäldskontoret* i skrivelse den 20 december 1934 — vilken skrivelse återgivits i anslutning till den tryckta revisionsberättelsen (sid. 46) — meddelat, att upplåning mot statsskuldsförbindelser med s. k. rörlig ränta hade från Kooperativa förbundet samt postverket gjorts under tiden 19 juni 1933—14 september 1934 å ett sammanlagt belopp av 26,000,000 kronor. Därav hade under innevarande budgetår från Kooperativa förbundet mottagits 6,000,000 kronor samt från postverket 11,000,000 kronor.

Beträffande det anmärkta förfarandet med inlåningen från Kooperativa förbundet, vilket givetvis även gällde inlåningen från postverket, ville fullmäktige framhålla, att ett fallande ränteläge visserligen bleve fördelaktigt för långivaren under den närmast liggande tiden efter inlåningen, men att sedermera kompensation så småningom erhöles för att slutligen vid stigande ränteläge övergå till påtaglig fördel för den andra parten, d. v. s. riksgäldskontoret. En utjämning bleve det under alla förhållanden på längre sikt.

Den ifrågavarande inlåningsformen hade fullmäktige subsidiärt använt sig av vid tillfällena, då marknaden visat en viss tröghet i fråga om upptagande av obligationer mot för riksgäldskontoret acceptabla villkor. Fullmäktige hade emellertid, redan innan revisorernas anmärkning framstälts, kommit till den uppfattningen, att någon anledning att under nuvarande förhållanden fortsätta med denna lånetyp icke vore förhanden.

Utskottet.

Utskottet delar revisorernas uppfattning därom, att riksgäldskontorets upplåning under tiden juli—september 1934 mot statsskuldsförbindelser med rörlig ränta och jämförelsevis kort löptid måste med hänsyn till den dåvarande ränteutvecklingen anses hava varit ofördelaktig för staten. Även om, såsom fullmäktige framhållit, på lång sikt en viss utjämning i de för närvarande höga räntekostnaderna för nämnda skuldförbindelser icke synes osannolik, är det uppenbart, att riksgäldskontoret vid den tid, varom här är fråga, hade genom upplåning i annan form kunnat på gynnsammare villkor anskaffa motsvarande belopp.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

2:o.

Övriga anmärkningar av revisorerna. Vad i revisorernas berättelse om granskningen av riksgäldskontorets ställning och förvaltning blivit i övrigt anfört, har utskottet med hänsyn till fullmäktiges däröver avgivna förklaringar funnit icke vara av beskaffenhet att från utskottet sida påkalla något yttrande, vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

3:o.

Vissa låneemissioner under senare halvåret 1934. Under senare halvåret 1934 verkställde riksgäldskontoret två mera betydande låneoperationer, nämligen dels försäljning av 1934 års 3 $\frac{1}{2}$ procent amorteringslån, dels ock konvertering av statens 3,6 procent räntelån i 1934 års 3 procent statsräntelån. Sistnämnda låneoperation avslutades dock först några dagar in på nyåret 1935. Rörande ifrågavarande två lån inhämtas ur fullmäktiges låneprotokoll och berättelse till innevarande års riksdag bland annat följande.

1934 års 3 $\frac{1}{2}$ procent amorteringslån. För anskaffande av erforderliga medel till riksgäldskontorets utgifter beslöto fullmäktige den 1 september 1934 utgiva ett nytt statslån, löpande med 3 $\frac{1}{2}$ procent ränta. Emissionen av detta lån ägde rum i samverkan med riksbanken och det privatbankskonsortium, som biträtt riksgäldskontoret vid flertalet av dess tidigare inom landet företagna låneoperationer. Efter överläggning med representanter för riksbanken och nämnda konsortium bestämdes, att det nya lånets belopp skulle utgöra 70 miljoner kronor; att obligationerna av det samma skulle dateras den 1 oktober 1934; att amortering å lånet ej skulle ske under tiden till och med år 1944; att under åren 1945—1974 (30 år) lånet skulle på basis av lika stora annuiteter amorteras genom utlottning en gång årligen; samt att riksgäldskontoret skulle äga rätt dels att öka den årliga amorteringen dels ock att efter tre månaders föregående uppsägning, dock tidigast per den 1 oktober 1944, slutbetala hela lånet.

Kontrakt rörande det nya amorteringslånet avslöts mellan riksgäldskontoret, riksbanken och privatbankerna den 4 september 1934; och stadgades däri, bland annat, att av de för lånet utfärdade obligationerna privatbankskonsortiet skulle till en kurs av 98 procent fast övertaga obligationer å sammanlagt 30 miljoner kronor samt riksgäldskontoret och riksbanken gemensamt obligationer å sammanlagt 40 miljoner kronor. Genom särskilt avtal mellan riksgäldskontoret och riksbanken samma dag överenskom, att riksbanken av sistnämnda belopp skulle övertaga 15 miljoner kronor samt för sin medverkan och sin garanti erhålla 1 procent å det sålunda övertagna beloppet.

I enlighet med förenämnda bestämmelser utfärdade riksgäldskontoret,

riksbanken och privatbankskonsortiet den 6 september 1934 inbjudan till teckning till en kurs av 99 procent av nom. 70 miljoner kronor av ifrågasvarande lån.

Det till försäljning utbudna beloppet övertecknades högst avsevärt redan samma dag kungörelse om teckningen offentliggjorts i tidningarna, varför en stark reduktion av de tecknade beloppen måste äga rum. Det sammanlagt tecknade beloppet utgjorde, enligt vad utskottet inhämtat, icke mindre än omkring 343 miljoner kronor.

1934 års 3 procent statsräntelån. Den 29 november 1934 beslöto fullmäktige att till inlösen den 30 juni 1935 uppsäga samtliga emissioner av svenska statens 3.6 procent räntelån, utgivna åren 1887, 1904 och 1909, ävensom i samband därmed erbjuda innehavare av obligationer, tillhörande ifrågasvarande lån, å vilket redovisades en skuld av 83,689,360 kronor, att under tiden 12 december 1934—5 januari 1935 utbyta desamma mot obligationer av ett nytt statslån, betecknat »Svenska statens 3 procent räntelån». De nya 3 procent obligationerna skulle dateras den 30 december 1934 och åtföljas av räntekuponger, förfallande till betalning den 30 juni och 30 december samt vara konvertibla den 30 december 1944. De innehavare av obligationer av 3.6 procent lånet, vilka antoge nyssnämnda erbjudande, skulle erhålla det nominella beloppet nya obligationer, som motsvarade närmast lägre jämnt hundratal kronor av innehavet av 3.6 procent obligationer, samt dessutom kontant *dels* kupongbeloppet per den 30 december 1934, *dels ock* 0.6 procent skillnadsränta för tiden 30 december 1934—30 juni 1935. Vid genomförandet av konverteringen anlätade riksgäldskontoret biträde av riksbanken och åtskilliga banker, vilka härför erhöilo en provision av $\frac{1}{4}$ procent.

Vid utgången av den för utbyte fastställda tiden hade endast nom. 26,991,940 kronor obligationer av 3.6 procent statslånet, motsvarande omkring 32 procent av lånet, anmälts till utbyte mot obligationer av 1934 års 3 procent räntelån.

Utskottet.

Enligt utskottets mening synas med fog vissa erinringar kunna riktas mot det sätt, på vilket ifrågasvarande två låneemissioner blivit genomförda. Vad först angår 1934 års 3 $\frac{1}{2}$ procent amorteringslån är det otvivelaktigt, att villkoren för detta lån blevo ogynnsammare för staten än förhållandena krävde. Läget på obligationsmarknaden var vid tidpunkten för lånets emitterande synnerligen fördelaktigt för låntagarna; en stark tendens till fallande räntor gjorde sig gällande, varjämte betydande placeringsbehov, icke minst från vissa statsinstitutioners sida, förelågo. Med hänsyn härtill och i betraktande av dåvarande kursläge för liknande statsobligationer måste den för lånet fastställda försäljningskursen anses alltför låg; oavsett att lånet fick formen av ett amorteringslån att uteslutande amorteras genom utlottning. Den mycket betydande överteckningen å lånet, vars obligationer omedelbart efter emissionen uppnådde en avsevärd över-

kurs, giver vid handen, att den allmänna uppfattningen bland kapitalplacera-
cerarna var, att lånet för dem erbjöd mycket fördelaktiga villkor.

Medan vid fastställandet av villkoren för nyssnämnda lån en väl pessimistisk uppfattning om läget synes hava gjort sig gällande, synes vid emissionen av 1934 års 3 procent statsrätelån en alltför stark optimism hava varit rådande. Efter upptagandet av nyss berörda 3^{1/2} procent lån hade visserligen räntenivån å obligationsmarknaden avsevärt nedgått och amorteringslån, löpande med 3 procent ränta, placerats av andra låntagare än staten. Marknaden var emellertid mot slutet av år 1934 icke inställd för mottagande av ett 3 procent statsrätelån till pari, i varje fall icke under de särskilda förutsättningar, som gällde för emissionen. Denna avsåg nämligen, som ovan nämnts, att ernå en konvertering av 3.6 procent obligationer till sådana löpande med 3 procent ränta. För 3.6 procent obligationerna gällde emellertid en uppsägningstid av icke mindre än sex månader. Ett konverteringserbjudande i samband med uppsägning av lånet måste redan på grund av denna långa tidrymd bliva mindre lockande. Genom uppsägningen fingo dessutom 3.6 procent obligationerna karaktären av kortfristiga placeringsobjekt och blevo såsom sådana föremål för stark efterfrågan, varigenom vissa belopp undandrogos konverteringen. Att nu angivna särskilda förhållanden icke tillräckligt beaktats vid upplägandet av ifrågavarande lån, torde i väsentlig mån utgöra förklaring till att lånet icke vann önskvärd framgång.

Då utskottet alltså ansett sig böra konstatera, att villkoren för ovanberörda två låneoperationer icke nog smidigt anpassats efter marknadsläget, har utskottet å andra sidan icke underskattat de svårigheter, som under förhandenvarande omständigheter mött, då det gällt att tillgodose de ökade kraven på lånemedel. Det inträffade synes dock understryka behovet av en förstärkning av riksgäldskontorets organisation i syfte att möjliggöra för kontoret att med framgång hävda statens intressen på lånemarknaden. Det torde icke vara påkallat att här närmare ingå på betydelsen ur statsfinansiell synpunkt och icke minst för statskreditens bevarande, att de statliga låneoperationerna genomföras på ett tillfredsställande sätt. Utskottet vill i detta sammanhang uttala såsom önskvärt, att riksgäldskontoret vid sin upplåning eftersträvar största möjliga direkta förbindelse med sparbanker, kassor m. fl. kapitalplacera-
re samt ernår en självständig och stark ställning på emissionsmarknaden. Under erinran att utskottet i sitt utlåtande nr 32, rörande omorganisation av riksgäldskontoret framlagt förslag, åsyftande bland annat att tillgodose önskemålet av en mera effektiv organisation av riksgäldskontorets upplåningsverksamhet, har utskottet här endast velat vad i ovanberörda låneärenden förekommit för riksdagen

omförmäla.

Försäljning av premieobligationer på avbetalning. Enligt särskilda av riksgäldskontoret den 22 juni 1933 utfärdade tillståndsbevis för riksgäldskontorets kommissionärer för försäljning av statens premieobligationer, firma Albert Bonnier, aktiebolaget Nordiska Kompaniet samt firma Åhlén & Holm, skall priset vid försäljning på avbetalning av 1933 års premieobligationer på grundval av försäljningskursen å Stockholms fondbörs med tillägg av 8 kronor 75 öre bestämmas i samråd med riksgäldskontoret före tryckandet av inköpsbevis. Utan riksgäldskontorets medgivande må priset dock ej under åren 1934—1938 överstiga 65 kronor.

I skrivelse till riksgäldskontoret den 7 november 1934 hemställde kommissionärerna, att riksgäldskontoret måtte medgiva, att ifrågavarande försäljningspris måtte tillvidare fastställas till 70 kronor för obligation. Till stöd för denna framställning anfördes i en under hand till riksgäldskontoret ingiven promemoria i huvudsak, att den noterade kursen å 1933 års premieobligationer, dåmera stigit till omkring 63 kronor.

Kommissionärernas skrivelse upptogs till behandling vid fullmäktiges sammankomst den 15 november 1934. Sedan under överläggningen yrkats dels av fullmäktiges ordförande bifall till framställningen, dels av tre fullmäktige avslag å densamma, dels ock av två fullmäktige, att avbetalningspriset skulle fastställas till högst 68 kronor för obligation, beslöto fullmäktige, efter det ordföranden anslutit sig till sistnämnda förslag, i överensstämmelse med detsamma.

Vid behandlingen av detta ärende hade inom fullmäktige framträtt två olika principuppfattningar om fullmäktiges befogenheter gentemot kommissionärerna, den ena, företrädd av fullmäktiges ordförande, att fullmäktige blott hade att övervaka, att den kurs å premieobligationer, som toges till utgångspunkt vid prissättningen, kunde anses något så när stabil och tillägget hölles inom 8 kronor 75 öre, och den andra, företrädd av övriga fullmäktige, att fullmäktige ägde att tillse, att priset ej bleve alltför högt i förhållande till premieobligationernas inre värde. Efter konstaterande av detta förhållande i ett till fullmäktiges låneprotokoll gjort särskilt uttalande, antecknade fullmäktiges ordförande till protokollet, att han ansåge önskvärt, att bankoutskottet måtte göra ett uttalande i den föreliggande principfrågan.

Utakottet.

Riksdagens år 1933 församlade revisorer ifrågasatte, huruvida icke, därest köp av premieobligationer på avbetalning vid eventuella framtida emissioner skulle möjliggöras, riksgäldskontoret självt — möjligen i samverkan med andra statens institutioner — skulle kunna handhava även denna del av försäljningen. I varje fall borde en närmare utredning av denna fråga verkställas. Skulle det därvid visa sig, att det nuvarande systemet med särskilda auktoriserade kommissionärer vore att föredraga, syntes det revisorerna, som om de mellan riksgäldskontoret och kommissionärerna träffade överenskommelserna i form av kontrakt,

tillståndsbevis eller annorledes borde utformas med ytterligare noggrannhet. Revisorerna ville ifrågasätta, huruvida icke vid avbetalningsköp köparens rätt att vid köpeavtalets hävande på grund av bristande betalning med visst avdrag återfå inbetalt belopp borde på ett effektivare sätt delgivas allmänheten.

I punkten 2 av sitt utlåtande nr 28, angående verkställd granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, erinrade bankoutskottet vid 1934 års riksdag, att fullmäktige i sitt yttrande över revisorernas förenämnda uttalande ställt i utsikt, att, därest ett nytt premieobligationslån skulle komma att uppläggas, undersökning skulle verkställas av möjligheterna för postverkets medverkan därutinnan. Tillika uttalade utskottet, att för den händelse riksgäldskontoret framdeles skulle anlita biträde av privata kommissionärer, denna försäljning borde regleras med beaktande av de synpunkter, som av revisorerna framhållits.

Den ståndpunkt, som revisorerna och utskottet sålunda intagit till här förevarande spörsmål beträffande framtida premieobligationsemissioner, var föranledd av en önskan att i största möjliga mån tillgodose allmänhetens berättigade intressen vid köp av premieobligationer på avbetalning. Samma synpunkter böra givetvis vara vägledande vid prövningen av ärenden rörande avbetalningsförsäljning av nu utelöpande premieobligationer. Enligt utskottets mening har riksgäldskontoret såsom den myndighet, som äger lämna tillstånd till avbetalningsförsäljning av premieobligationer, icke blott befogenhet utan även skyldighet att utöva ett reglerande inflytande över denna försäljning. I avseende härå hava fullmäktige bland annat att tillse, att priset vid dylik försäljning icke blir alltför högt i förhållande till premieobligationernas verkliga värde.

Från nu angivna utgångspunkt hade det varit önskvärt, att priset på 1933 års obligationer icke tillåtits överstiga ovanberörda i tillståndsbevisen angivna belopp av 65 kronor för obligation. Något skäl för riksgäldskontoret att medgiva avbetalningsförsäljning till högre pris än detta synes icke föreligga, i synnerhet som det kan vara i viss mån tveksamt huruvida sådan försäljning ur riksgäldskontorets synpunkt fyller någon uppgift, sedan lånet en gång blivit placerat. Utskottet förutsätter, att fullmäktige komma att tillse, att det nuvarande höga priset icke förblir gällande längre än som finnes oundgängligen nödigt.

Utskottet vill slutligen framhålla angelägenheten av att den av 1933 års revisorer föreslagna utredningen rörande möjligheten för riksgäldskontoret att självt eller i samverkan med andra statsinstitutioner handhava avbetalningsförsäljning beträffande eventuella nya premieobligationslån verkställas i god tid före emissionen av nästa premieobligationslån.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet, med tillkännagivande av sin uppfattning i den av riksgäldsfullmäktiges ordförande upptagna frågan, härigenom velat för riksdagen

omförmäla.

5:o.

Åtgärder i fråga om riksbyggnaderna å Helgeandsholmen m. m. Enligt gällande reglementen för riksbanken och riksgäldskontoret äga fullmäktige i dessa båda verk att gemensamt bland annat vidtaga vissa åtgärder rörande riksbyggnaderna å Helgeandsholmen.

Gemensamt sammanträde mellan bemälda fullmäktige för utförande av ifrågavarande uppdrag har, enligt vad utskottet inhämtat, ägt rum den 8 februari 1934, därvid behandlats fråga om omnibustrafiken i Riksgatan; vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

6:o.

Protokoll och berättelser. Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

7:o.

Ansvarsfrihet. Revisorerna hava i sin berättelse anmält, att revisorerna för sin del tillstyrkte, att ansvarsfrihet måtte beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret för den tid, revisionen omfattat.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende på riksgäldskontorets ställning och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran i annat avseende än vad förut blivit anförut samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens år 1934 församlade revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1933—30 juni 1934 än även för alla beslut och åtgärder, som finnas antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1934 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 28 mars 1935.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Åkerberg, Lindley, Johansson* i Friggeråker, *Ehrnberg, Berling, Johansson* i Faleberg*, *Bjurström* och *Swartling*;

från andra kammaren: herrar *Leffler, Bäcklund, Lovén, Paulsen, Johansson* i Solletteå, *Hammarlund, Andersson* i Lindome* och *Hilding*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.